

Identitatea generației a doua de imigranți români din Spania. Studiu de caz

Ionela DABIJA

Institutul Limbii Române, București

Abstract: The recent Romanian migration abroad is little known and studied scientifically, despite the fact that it is a current and largely debated topic, due to its social, economic and political consequences. Though it has a temporary character, it is almost certain that in the next decades it will turn into definitive migration, especially in case of the children who migrated together with their families or were born in the receiving countries. Clarifying and building the identity of the second generation of Romanians living in Spain is a phenomenon that deserves special analysis. The migrants' identity is understood as a result of intersectorial identification, which requires an interdisciplinary approach.

The present article tackles the identity of the second generation of migrants from the perspective of the intercultural and transnationalism paradigms and aims to answer the following questions: *what are the differences between the first and the second generations of migrants? why do some of the migrants' children declare themselves Spaniards? do they want to come back to their home country? do they speak Romanian? In what circumstances do they use the Romanian language?*

Keywords: *cultural identity, linguistic identity, the second generation of migrants; social worlds, migration, transnational spaces.*

Integrarea copiilor imigranți în contextul educației interculturale

Cercetările și discuțiile în cadrul paradigmei interculturalității au apărut în ultimele decenii, ca răspuns la fenomenele globalizării și ale migrațiilor umane internaționale. Perspectiva interculturală presupune în primul rând recunoașterea că realitatea este plurală, complexă, dinamică și în schimbare, iar interacțiunea este parte integrantă a culturilor. Perspectiva interculturală înseamnă asigurarea respectului reciproc și dezvoltarea unor comunități de indivizi marcate de diversitate culturală, cum ar fi comunitățile de minorități sau de imigranți.

Diversitatea culturală este o caracteristică a societăților europene, unde existența diferitelor grupuri culturale în cadrul aceleiași entități statale necesită instituirea dialogului intercultural. Diversitatea este un „atribut intrinsec al socialului,

naturii și culturii”, ea a existat dintotdeauna și va exista indiferent de voința indivizilor și a grupurilor [Nedelcu, 2008:9].

Globalizarea și comunicarea interculturală pun tot mai des în prim plan problematica identităților culturale din lumea postmodernă, dar și provocările la care sunt supuși imiganții și societățile gazdă. Interacțiunile multiple dintre culturile și societățile diferite au adus „renașterea interesului pentru identitățile individuale, de grup și colective” [Georgiu, 2010:14].

O definiție mai complexă a termenului a fost dată de Micheline Rey pentru care „intercultural este în același timp semnul recunoașterii diversității reprezentărilor, referințelor și valorilor; dialogului, schimbului și interacțiunilor între aceste diverse reprezentări și referințe, al dialogului și schimbului între persoanele și grupurile ale căror referințe sunt diverse, multiple, adesea divergente, al interogației în reciprocitate, prin raport cu viziunea egocentrică din lume și din relațiile umane și al dinamicii relației dialectice de schimburi reale și potențiale, în spațiu și timp” [Rey, 1999:152].

Gestionarea pluralității reprezintă una dintre provocările majore ale societăților moderne, iar drepturile minorităților și ale imigranților sunt un punct sensibil pe agenda politică a statelor democratice actuale. Chiar dacă la nivel internațional se conturează un consens cu privire la legitimitatea acestora, posibila concurență între diferite comunități continuă să ridice probleme dificile, cum ar fi cea a drepturilor autohtonilor în raport cu drepturile grupurilor de imigranți sau diaspora.

Obiectivul principal al educației interculturale constă în pregătirea indivizilor și a grupurilor pentru a percepe, a accepta, a respecta și a experimenta alteritatea în contextul diversității culturale. În interacțiunile lor dintr-un context cultural, ei devin purtătorii unui model cultural nativ, internalizat prin educație, mod de viață, obiceiuri și conduite cotidiene.

O dimensiune a educației interculturale vizează elevii, autohtoni sau emigranți, și are ca obiectiv îndrumarea acestora către respectarea diversității, a toleranței și a solidarității. Migrația și educația interculturală sunt două concepte care prezintă la ora actuală un interes deosebit în cercetarea academică, dar și la nivelul politicilor publice de integrare educațională a imigranților, în special datorită prezenței copiilor imigranților în școlile țărilor gazdă din Europa.

În viziunea lui Rey „educația interculturală este calea obligatorie a unei educații pentru o dezvoltare solidară și pentru o educație a drepturilor omului care tinde să depășească etnocentrismul” [Rey, 1999:164]. Autorea conchide că „drepturile omului, apropierea interculturală ne dau o nouă șansă de a trece de la o logică „mono” la o logică a „inter-”ului, condiție *sine qua non* a unei dezvoltări planetare echitabile” [Rey, 1999:197].

Fenomenul migrației are repercusiuni directe asupra educației interculturale. De cele mai multe ori, migrația antrenează migrantul în „încorporarea și interpretarea trăsăturilor culturii, ea însăși diversă, plecând de la propriul său context și propriile sale repere culturale” [Perregaux, 1999:97]. Mai exact, migrantul aflat într-un context cultural multiplu va fi pus în fața unor conflicte culturale, care vor genera adaptarea și în final integrarea în noua societate. Abou [1981] crede că „totuși conștiința apartenenței sale la societatea de origine nu are nimic static, și, dacă ea poate fi diferită

la fiecare individ, se schimbă de asemenea de-a lungul generațiilor. Primii imigranți vor reinterpretă după schemele culturii de origine trăsăturile culturale ale societăților receptoare pe care trebuie să le adopte, în timp ce descendenții lor vor reinterpretă, după schemele noii culturi, trăsăturile moștenite de la părinți” [Perregaux, 1999:97].

Comportamentul migranților este orientat de valorile, normele și reprezentările dominante ale societății de origine în care au locuit, iar odată ajunși într-un mediu socio-cultural nou se confruntă cu multiple bariere de comunicare generate în mare parte de necunoașterea limbii, evident cu efecte asupra procesului de adaptare și integrare.

Copiii imigranți sosesc la școală în noua țară gazdă cu limba și cultura lor de origine, cu propriile repere culturale. Perregaux [1999:84] argumentează că „procesele de enculturații, construirea primei sale culturi (sau a primelor sale culturi) și influența acesteia în procesele de adaptare (de aculturații) la noul mediu școlar și în procesele de învățare sunt foarte importante”.

O dată cu intrarea în țara de imigrare sau societatea gazdă, imigrantul, adult sau copil, începe un proces de adaptare care este influențat, în ceea ce privește durata și intensitatea, de diferiți factori, cum ar fi, locul și rolul imigrării în țara primitoare, motivația imigrării, faptul de a alege în mod deliberat sau a se supune migrației ca obiectiv principal al grupului familial din care face parte, durata și motivația proiectului migratoriu, statutul social și economic în societatea gazdă, statutul socio-economic și profesional pe care l-a avut în țara de origine, inserția școlară sau profesională, spațiul în care locuiește, vârsta, faptul de a fi singur sau în familie.

De obicei, copiii imigranților experimentează efectele pozitive ale aculturației, caracterizate prin îmbogățirea personalității și a creativității. Prin contactul cu școala și cultura din țara primitoare ei sunt supuși unei adaptări constante și frecvente care solicită o reorganizare culturală.

Școala, ca instituție în care intră în mod direct copilul imigrantului, are o influență majoră în implementarea sistemului de valori culturale, sociale și politice locale, fiind considerată o forță asimilatoare foarte puternică. Unele teorii consideră că imigranții sunt asimilați de către noua societate pe o perioadă de două sau chiar trei generații, iar la finalul acestui proces de asimilare nu mai sunt vizibile diferențele dintre noii veniți și copiii lor. Alte teorii spun că procesul de asimilare conduce la abandonarea de către toate părțile implicate a unor elemente ale propriei culturi și identități și preluarea altor elemente din cultura țării primitoare, astfel rezultând o nouă cultură. Dar aceste teorii nu au fost validate de realitate, deoarece și după câteva generații încă se pot observa diferențele culturale între imigranți și copiii lor și societatea gazdă.

Famiile de migranți stabilite în societatea primitoare se vor confrunta cu o reconfigurare a valorilor proprii, necesară adaptării și integrării în societatea gazdă. Procesul de aculturație trece prin etape diverse și complexe care sunt dificil de parcurs. Adaptarea cere învățarea limbii locului de primire, a codurilor sociale și adoptarea unor atitudini diferite. Adaptarea migranților nu este liniară, schimbările se vor produce în mod diferit pentru fiecare sector al vieții socio-profesionale și familiale. Fiecare membru al familiei va avea procesul lui de adaptare, ceea ce poate genera conflicte interioare.

Școlarizarea copilului imigrant depinde foarte mult de relația familie-școală. De obicei, părinții sunt puțin familiarizați cu instituțiile școlare și sistemul educațional

din țara gazdă, iar acest aspect îi pune într-o situație de insecuritate, care ulterior va fi transmisă copiilor. Aflat în situația de emigrare, copilul se dezvoltă într-un univers socio-cultural divizat, în sânul căruia va trebui să dobândească ceea ce Camilleri [Perregaux, 1999:110] denumea „identități conciliabile”. Rupturile și depărtarea spațială specifice situațiilor de emigrare, precum și modificările punctelor de reper familiare, reconstrucția identitară și culturală a copilului vor avea importanță în viața sa școlară din țara gazdă.

Internaționalizarea fenomenului migrației a avut efecte importante asupra mediului social și economic, asupra populațiilor și implicit asupra educației interculturale. „Politica lingvistică este de o importanță majoră din punctul de vedere al accesului la educația elementară și al urmărilor la nivelul secundar, profesional și superior, precum și al comunicării inter-etnice și internaționale” [Rey, 1999:167].

Rey [1999] consideră că o educație democratică, ancorată în realitățile sociale și economice actuale, trebuie să aibă în vedere limbile materne pe care copiii le vorbesc în familie, limbile comunităților lingvistice minoritare sau marginalizate, limbile migranților, studiul precoce al limbilor străine, precum și dezvoltarea plurilingvistului.

Politica școlară referitoare la studiul limbilor materne și minoritare are consecințe care depășesc aspectele propriu-zis lingvistice. Efectul unor astfel de politici determină raporturile sociale și modelează comportamentele copiilor migranți, ale celor care aparțin grupurilor etnice minoritare și ale viitorilor adulți.

În viziunea lui Rey [1999], bilingvistul și plurilingvistul prefigurează societatea de mâine care va fi plurilingvă, pluriculturală și hibridă, iar „adevărată interculturalitate presupune cunoașterea limbii celuilalt” [Beheydt, Demeulenaere, 2005:86].

Diversitatea lingvistică, la fel ca cea culturală, nu atrează neapărat conflictul identitar, dar se impune condiția, ca și una și cealaltă să fie deschise în domeniul cooperării sociale, și nu în acela al competiției [Francard, Blanchet, 2005:338].

A deveni bilingv înseamnă automat a deveni bicultural, ceea ce presupune integrarea a două culturi în propria identitate. „Bilingvul în devenire nu dezvoltă două identități culturale, ci integrează două culturi într-o singură identitate. Iar această integrare nu se poate realiza în mod armonios decât într-un mediu care permite dubla apartenență culturală și care recunoaște multiculturalitatea drept o valoare umană și socială” [Beheydt, Demeulenaere, 2005:91].

Contactul pe care copilul bilingv imigrant îl întreține cu cele două limbi pe care le vorbește este dat fie de contextul în care se află – prima limbă este vorbită acasă, iar a doua limbă la școală, fie de o persoană anume – prima limbă vorbită cu mama, iar cea de-a doua cu tatăl sau invers. Totuși, se întâmplă rar ca o persoană să beneficieze de șanse egale sau de contacte egale calitativ și cantitativ în privința ambelor limbi. În realitate, doar una dintre limbi este stăpânită mai bine decât cealaltă, acest lucru datorându-se de cele mai multe ori contextului socio-cultural și familial.

Practicile transnaționale în contextul migrației internaționale

Transnaționalismul reprezintă o temă de interes academic, cu evoluții spectaculoase în sociologie, științe politice, relații internaționale, antropologie, studii de gen, studii etnice, studii culturale și științe ale educației. Cercetările asupra comunităților

transnaționale se referă în mod explicit la fluxurile de capital, la relațiile comerciale, la cetățenie, rețele sociale, circuite de migrație, identitate și politici publice. În centrul acestor preocupări, transnaționalismul este studiat totodată ca morfologie socială, ca un tip de conștiință și ca mod de reproducere culturală și de capital [Vertovec, 2004].

Transnaționalismul se referă la multiple legături și interacțiuni între diverși actori sociali și instituții dincolo de granițele unui stat națiune. Practicile transnaționale ale migranților transformă fundamental structurile sociale, politice și economice, simultan cu locurile de origine și cele de rezidență [Vertovec, 2009]. Conceptul de „transnaționalism” este unul relativ recent. Cercetătorii din domeniul sociologiei migrațiilor umane au subliniat că imigranții păstrează contactele cu membrii familiei și prieteni sau cunoștințe din țara de origine, în special prin corespondență și trimiterea de remitențe.

Așa cum afirmă unul dintre specialiștii care au adus o contribuție notabilă în cercetarea acestui fenomen, Sandu Dumitru [2010:144], „transnaționalismul nu este exclusiv un domeniu al realității, precum viața economică, cea culturală sau cea socială. Este mai degrabă o perspectivă în care accentul se pune pe modele socioculturale care circulă dincolo de granițe, construite între agenți sociali din țări diferite, sau pe relațiile în care principalii actori, diferiți de structurile statale comunică dincolo de containerul structurilor statale”.

Definim transnaționalismul ca un „proces prin care imigranții construiesc și susțin relații sociale multiple care leagă societăți de origine și de destinație. Numim aceste procese „transnaționalism” pentru a sublinia că mulți imigranți ai acestor timpuri construiesc câmpuri sociale peste granițele geografice, culturale și politice. Imigranții care dezvoltă și mențin multiple relații familiale, economice, sociale, organizaționale, religioase și politice, care depășesc granițele pot fi numiți *transmigranți*. Un element esențial al transnaționalismului este dat de multiplicitatea implicărilor pe care transmigranții le au atât în societățile de origine, cât și în cele de destinație. De obicei, transmigranții folosesc termenul de „acasă” pentru societatea lor de origine, chiar și atunci când, în mod clar, au o casă și în țara de rezidență” [Basch, Schiller, Blanc, 1994].

Caracteristica esențială pe care o pune în evidență abordarea transnațională este dată de faptul că din interacțiunile între imigranți și comunitățile lor de origine rezultă *câmpuri sociale*, înțelese ca „seturi de rețele interconectate de relații sociale prin care idei și practici sunt schimbate, organizate și transformate” [Levitt, Schiller, 2004].

Similar, spațiile transnaționale pot fi definite „drept cadre solide, stabile, plurilocale și instituționalizate, construite din obiecte materiale, din practicile sociale ale vieții cotidiene, și ca reprezentări simbolice structurate de către viața indivizilor și care în același timp o structurează pe aceasta” [Pries, 2003].

Atât „transnaționalismul”, cât și „diaspora” sunt două concepte importante utilizate în dezbaterile politice publice și cercetările sociologice referitoare la migrația internațională. În timp ce „diaspora” este un concept vechi, „transnaționalismul” este un concept mai nou dezbătut nu numai în intervențiile publice, ci și în analizele academice, în contextul globalizării, al multiculturalismului și interculturalismului actual.

Într-adevăr, nu toate situațiile de migrare internațională se vor constitui în ansambluri durabile care să poată fi numite *diaspora*, deoarece aceasta se constituie numai dacă sunt reunite condițiile apropiate exprimate mai sus. În timp ce termenul *diaspora* se referă întotdeauna la o comunitate sau la un grup și a fost frecvent folosit în istorie și studii literare, conceptele de „transnaționalism” și „spații transnaționale” se referă la procesele care transcend granițele internaționale și, prin urmare, descriu fenomene mai abstracte din științele sociale. „Transnaționalismul” este un concept mai precis și mai adecvat dinamicii migrației transfrontaliere. Între altele, *diaspora* se referă la o populație stabilă, într-un anumit spațiu, în interiorul anumitor frontiere geografice, pe când *transnaționalismul* are în vedere interacțiunile, fluxurile de semnificații și experiențe între diferite culturi și comunități, dincolo de frontierele politice sau geografice. Acest tip de abordare este mai adecvat „cetățeniei postnaționale” și tipului de civitate promovată de Uniunea Europeană [Bîrzea, 2005]. În ultimă analiză, Uniunea Europeană poate fi descrisă ca un ansamblu de spații transnaționale, a căror construcție și gestionare implică o nouă concepție și o nouă viziune asupra spațiului public.

Problematica *identității* migranților poate fi dezvoltată și dintr-o perspectivă transnațională. Multe dintre analizele referitoare la aspectele culturale ale transnaționalismului se bazează pe noțiuni de „melanj” și „hibriditate” culturală pentru a explica procesele de identitate ale migranților. Din punct de vedere transnațional, aceste schimbări de identitate provin din mobilitatea transfrontalieră a persoanelor, care este, în sine, mereu înglobată în alte fluxuri de idei și de bunuri [Bauböck, Faist, 2010:22].

Transnaționalismul și identitatea sunt două concepte care în mod inerent se juxtapun. Acest lucru se datorează faptului că rețelele transnaționale de schimb și de participare pe care migranții le construiesc își au bazele în percepția identității comune, adesea bazată pe un loc comun de origine și trăsături lingvistice și culturale asociate cu aceasta. Astfel de rețele „sunt marcate de pattern-uri de comunicare sau schimb de resurse și informații, împreună cu participarea la activități socio-culturale și politice. Pe de altă parte, în randul anumitor categorii de migranți contemporani, identitățile anumitor indivizi sau grupuri de oameni sunt negociate în cadrul *lumilor sociale* care se întind pe mai mult de un singur spațiu” [Vertovec, 2001:573]. *Lumile sociale* își au originea în fenomenologia lui Alfred Schutz [1967] și sunt înțelese ca „structuri specifice de experiență asociate unor actori specifici” [Sandu, 2010:20].

Dacă la începuturile cercetărilor migrației din anii 1920-1930, o mare parte dintre acestea au avut tendința să se axeze asupra modalităților în care migranții se adaptează sau sunt excluși social din locurile în care migrează, în ultimele două decenii s-a dezvoltat o nouă abordare asupra migrației care pune accent pe atașamentul migranților față de familie, comunitate și tradiții din țările lor de origine.

Această nouă tendință de cercetare a migrației internaționale s-a datorat în mod special dezvoltării accelerate a tehnologiilor de transport și comunicare. Astfel, „transnaționalismul actual a evoluat în ultimii ani în lumina circumstanțelor politice și economice schimbătoare din țările de origine ale migranților și din țările primitoare” [Vertovec, 2001:573].

În acest context, rețelele de migranți astfel create au posibilitatea de a trăi o viață duală, atât în țara gazdă, cât și în cea de origine. Migranții care formează rețelele

transnaționale sunt adesea bilingvi, migrează cu ușurință între culturi diferite, adesea au locuințe în ambele țări și dețin interese economice, politice și culturale care necesită prezența fizică în ambele societăți, cea de origine și cea primitoare.

Sandu [2010] face o analiză a migrației românești recente din Spania și analizează fenomenul pornind de la conceptele de „lumi sociale”, „spații transnaționale” și „orientări identitare a migranților”. El spune că migranții care provin din aceeași comunitate/regiune/societate au tendința de a trăi în proximitate și formează „lumi sociale”, adică „spații de viață puternic instituționalizate - formal sau informal – sub aspectul modurilor de gândire și acțiune, cu o puternică amprentă identitară” [Sandu, 2010:19]. Imigranții care trăiesc în proximitate formează rețele sociale interpersonale sau lumi sociale structurate.

Astfel, lumile sociale pot fi văzute ca „spații de viață în care moduri de specifice de acțiune, gândire și evaluare conferă identitate la nivel sporit actorilor grupali. Sunt spații de viață cu un grad ridicat de instituționalizare și construcție identitară ” [Ibidem, 2010:20]. Existența „lumilor sociale”, ca reper identitar mixt presupune câteva condiții, și anume: un grup social cu o identitate socioculturală comună și moduri instituționalizate de acțiune și cogniție. „Modurile standardizate de face, a gândi și a evalua dau conținutul instituționalizării” [Ibidem]. În ceea ce privește orientarea identitară a imigranților spre „casă” în cadrul spațiilor transnaționale, Sandu [2010] identifică, în cazul românilor imigranți din Comunitatea Madrid, patru tipuri de orientare identitară cu relevanță pentru patru tipuri de transnaționalism, cu configurații diferite ale comportamentelor de orientare spre locul de origine.

Criteriile care au stat la baza definirii celor patru tipuri identitare sunt remitențele, comunicarea cu cei de acasă și manifestarea revenirii în țară. Cele patru orientări identitare identificate de Sandu [2010] sunt preponderent spre România, preponderent spre Spania, ambivalent spre Spania și România și fără atașament față de vreunul dintre cele două spații.

Steven Vertovec [2004] analizează modificările/schimbările care apar din punct de vedere transnațional în ceea ce privește activitățile migranților și stilurile lor de viață. Mulți migranți contemporani interacționează și chiar prestează activități care îi leagă de alții, de familie, co-săteni, alți membri ai congregațiilor religioase, și care își trag rădăcinile în alte state decât cele în care migranții își au reședința. În urma acestor interacțiuni apar schimbări profunde și de durată în diferite domenii ale vieții, cum ar fi identitatea colectivă.

Cele mai multe studii consacrate transnaționalismului migranților descriu aspecte de „morfologie socială” [Vertovec, 2004:7]. Expertii din acest domeniu au tendința de a cerceta „natura și funcția rețelelor sociale, familiile și gospodăriile imigranților, comunitățile etnice și identitățile lor, relațiile de putere care însoțesc genul și statutul, modele de schimb economic și sistemele de organizare politică” [Ibidem].

Practicile transnaționale sunt stimulate și încurajate de procesul globalizării. La rândul lor, aceste practici migraționiste transnaționale vor spori și amplifica procesele de transformare sociale, economice și politice. Legăturile transnaționale afectează migranții mai mult ca niciodată, mai ales practicile de construire, menținere și negociere a identităților colective. Acest detaliu are o influență semnificativă asupra

culturii și identității așa numitei „a doua generație de migrați”, sau asupra copiilor celor care au migrat.

Identitatea imigranților în contextul intercultural

Identitatea are multiple sensuri, iar dezbaterea asupra conceptului se regăsește în cercetări care vizează studii de gen, etnicitate, nationalism, imigrație, culturale și identități politice.

Identitatea este strâns legată de specificul ființei și naturii individului, de elementele unice care îl caracterizează și în același timp îl diferențiază de alți indivizi, fapt pentru care identitatea se construiește prin confruntarea între *sine* și *alteritate*. În acest context, putem defini identitatea, ca „un fenomen social complex care rezultă din negocieri constante între factori de ordin personal, sociali și instituționali” [La Barbera, 2015:9].

Identitatea este, de fapt, un construct care nu este niciodată determinat sau fix, ci se află într-o permanentă dinamică și transformare. Identitatea individului este supusă unor transformări succesive pe măsura creșterii complexității interrelațiilor cu alți indivizi din cadrul grupului din care face parte, respectiv dintre diferite grupuri sociale. Astfel, dinamica eforturilor pentru integrarea într-un context social nou și de identificare a statuturilor și rolurilor specifice este mult mai complexă în cazul imigranților.

Conform sursei deja citate mai sus „identitatea este rezultatul a două procese principale, și anume *auto-reprezentarea* și *clasificarea socială*. Din aceste procese reiese sentimentul de diferențiere față de ceilalți, recunoașterea propriei diferențieri, sentimentul de apartenență, și resortul mecanismelor ulterioare de includere și excludere, acestea din urmă fiind create, menținute și consolidate de politicile publice” [Ibidem].

Termenul de *apartenență* este folosit de mulți autori ca un substitut sinonim pentru *identitate*, mai ales atunci când este vorba despre o identitate colectivă. Perspectivele constructiviste și interacționiste susțin că identitatea este un fenomen conștient, rezultatul unei strategii individuale sau de grup [Blanchet, Francard, 2005:44].

Sentimentul de apartenență este definit de Blanchet și Francard [Ibidem] ca fiind „conștiința individuală a împărtășirii uneia sau mai multor identități colective, conștiința de a aparține unuia sau mai multor grupuri de referință cu care individul a ajuns să aibă în comun un anumit număr de trăsături identitare, cum ar fi valorile, modelele comportamentale și interpretative, simboluri sau cunoștințe împărtășite în cadrul grupului”.

Sentimentul de apartenență se construiește printr-un proces amplu de *identificare*, care constă în „recunoașterea unei persoane în funcție de anumite semne în vederea încadrării sale într-o categorie; simpla percepere a unei persoane provocând automat, chiar în mod inconștient, clasarea sa într-o categorie semnificativă din punct de vedere cultural” [Ibidem]. Identitățile la care trimit sentimentele de apartenență sunt *reprezentări sociale* sau cunoștințe elaborate și împărtășite colectiv și empiric.

Întâlnirile și interacțiunile dintre indivizi care aparțin unor diferite culturi sunt concepute în termeni dinamici și relaționali, care necesită din partea lor capacitatea de a defini, a plasa și a negocia, între anumite limite, propria apartenență și propria identitate culturală. Practic aceste situații definesc starea de interculturalitate în care se

află pe de o parte, populațiile de migranți din societățile gazdă, iar, pe de altă parte, localnicii care trebuie să facă față întâlnirilor și comunicării cu „străinii”.

Identitatea migranților în context cultural se caracterizează prin următoarele elemente: *un proces de dezinstituționalizare, tranziția de la identitate la simpla aderare și dinamica privind re-simbolizarea* [Bombelli, 2015:15].

Imigranții părăsesc țara de origine și aleg ca destinație un alt loc, fie temporar, fie permanent, cel mai adesea din cauza unor condiții ce țin de aspectele economice, sociale și politice. O dată cu ei emigrează și identitățile lor, care vor trece printr-un proces îndelungat de re-adaptare culturală la noul spațiu. Ei vor adopta strategii de *re-construcție și re-articulare* identitară la noul context social, cultural, economic și politic.

Negocierea identității poate fi definită ca „*procesul prin care imigranții mențin legături emoționale, relaționale și instituționale cu familia, grupul, religia și cultura din țara de origine, dar în același timp se străduiesc să facă parte din contextul social și politic al țării de primire*” [La Barbera, 2015:9].

Negocierea este metoda utilizată pentru gestionarea conflictelor de identitate, precum și a conflictelor de valori. Oricine abandonează țara de origine pe calea emigrării știe deja că trebuie să abandoneze unele expresii ale identității culturale pentru a se integra în țara gazdă. Dorința de supraviețuire în țara gazdă face ca migranții să accepte limitele propriilor identități și să negocieze forme de conviețuire cu alte identități [Viola., 2015:26.]

În contextul unei societăți multiculturale, negocierile identităților conduc la o *hibridizare culturală*. Acest proces necesită o mai lungă perioadă de timp în crearea unei noi forme culturale și nu poate fi configurată ca o negociere în termeni contractuali. Viața socială generează noi identități, care au la bază un fundament din trecut, dar care se modifică în contact cu noi spații socio - culturale diferite.

În cazul imigrării, o identitate culturală nu numai că cere un alt grup cultural de recunoaștere, dar și mai mult, solicită dreptul de a deveni parte a comunității politice din țara gazdă. Recunoașterea înseamnă o cerere de participare, cu drepturi și obligații egale. Dialogul intercultural nu se termină o dată cu intergarea, el continuă în interiorul comunității politice, devenind un dialog permanent [Viola., 2015:30-34].

Studiu de caz: Identitatea generației a doua de imigranți din Spania în context transnațional

Migrația românească în străinătate de data recentă, deși este un fenomen despre care se vorbește foarte mult în ultima vreme, totuși este puțin cunoscut și cercetat. Sunt puține cercetările sociologice care să arate cine sunt imigranții români care au ales calea străinătății, cum s-au integrat ei în societățile gazdă, cât de des comunică cu cei din țară sau dacă doresc să revină vreodată „acasă”. Chiar dacă are la bază un caracter temporar, aproape cu certitudine se va transforma în următoarele decade în migrație definitivă, mai ales în rândul copiilor care au migrat odată cu familiile lor sau care s-au născut în țările primitoare.

Cercetările asupra migrației internaționale au demonstrat că aproape întotdeauna migranții păstrează diferite forme de contact cu alți semeni și instituții din țara de origine. Se constată totodată „tendința de temporalitate, de instituire a unui model circular în care

migrantul stabilește o ședere permanentă în țara de origine și apelează la perioade intermitente de migrație în afara țării lor de origine” [Valtolina, 2013:86].

Practicile și valorile de tip transnațional se regăsesc în domeniul migrației nu numai pe spații de viață (familie, muncă, prieteni, viață religioasă etc.), ci și pe *spații identitare*. Sandu Dumitru [2010] a identificat patru *categorii identitare* ale imigranților români din Spania: identificare dominantă cu România; identificare dominantă cu Spania; identitatea de tip ambivalent (și cu România și cu Spania, și identitatea imigranților care nu se simt legați nici de România și nici de Spania. Studiul realizat de Sandu Dumitru [2010:141] susține ideea „diferențierii transnaționalismului imigranților pe *spații identitare*” care au la bază experiențe de viață diferite, schimbarea grupurilor de referință, contactul cu o cultură nouă dominantă și procese de adaptare la societatea primitoare.

Modelul migrației românilor în Spania a început cu plecarea unuia dintre adulți în căutarea de oportunități economice mai bune, după care și-a adus și restul familiei, adică copiii și partenerii de viață. Dar, după cum se știe din datele statistice, populația românească care a emigrat în Spania era de vârstă tânără între 25 și 39 de ani, ceea ce a dus la apariția unei generații de copii de origine română născuți în țara gazdă. Conform datelor de la Ministerul Educației, Culturii și Sportului din Spania referitoare la elevii străini din sistemul preuniversitar spaniol, pentru anul școlar 2014-2015 au fost școlarizați 99.400 elevi de origine română, cu vârste de la 3 la 18 ani, însemnând 13,95% din totalul elevilor străini școlarizați în sistemul educațional spaniol.

În acest context se naște cea de-a doua generație de imigranți [Mannheim, 1990] români în Spania, cu multe necunoscute la nivel identitar, încă necercetate.

Conceptual vorbind, *cine este a doua generație de imigranți* și care sunt limitele temporale ale unei generații? Termenul *generație* se referă aici la sensul său pur biologic de succesiune de descendenți în linie dreaptă. A caracteriza o populație plecând de la afilierea ei implică ideea că statutul de imigrant se transmite de la părinți la copii cu o serie de caracteristici de ordin social și cultural.

Subiectul cercetării prezente, analizat în contextul interculturalității și al transnaționalismului, abordează migrația internațională a numeroase familii de români din ultimii 10 ani. Fiind un fenomen nou pentru România, cercetările de până acum s-au centrat mai mult pe motivațiile emigrării românilor și pe analiza dimensiunilor referitoare la remigrația lor în condițiile crizei economice din ultimii ani [Sandu, 2009, 2010; Anghel și Hortvan, 2009], și mai puțin pe familiile și copiii acestora (a doua generație de imigranți) cu toate implicațiile migrației asupra aspectelor importante ale vieții lor.

Cercetările din SUA și Europa Occidentală, din domeniul migrației internaționale, au demonstrat că există diferențe, în ceea ce privește construcția și negocierea identității, între prima generație de imigranți și generația a doua. Integrarea timpurie într-o altă cultură diferită de cea a părinților duce la o „hibridizare identitară” la generația a doua de imigranți. Identitățile se contruiesc dialogic, prin interacțiunea dintre indivizi și prin recunoașterea de către ceilalți. Cu atât mai mult în cazul copiilor imigranților numai putem vorbi de identități pure, ci de identități hibride, precum și de faptul că ei „joacă diferite identități în care se simt în siguranță, în funcție de context, mergând până la a nega identitatea țării natale” [Valtolina, 2013].

Analiza literaturii de specialitate din ultima vreme indică o preocupare de cercetare a identității și identificării imigranților. Astfel, conform datelor unui studiu longitudinal, realizat în perioada 2008-2012 de către Institutul de cercetare universitară Ortega y Gasset și Universitatea Princeton, imigranții din generația a doua, adică cei născuți în Spania, sau veniți înainte de împlinirea vârstei de 12 ani, printre care și români, se consideră în proporție de 50% spanioli. Rezultatele altei cercetări, *Children and Teens on Transnational Migration: The Experience of Children Migrating from Romania to Spain with Their Families* [2013], au arătat că la nivelul familiilor de români din Comunitățile Madrid și Catalunya există un interes deosebit pentru prezervarea culturii, limbii, tradițiilor și istoriei țării de origine. Școala are un rol cheie în integrarea copiilor români, fiind prima instituție unde are loc întâlnirea cu cultura țării gazdă. Datele cercetării arată că majoritatea copiilor imigranților români nu-și doresc să revină în țara de origine, mai ales dacă migrația a intervenit la o vârstă foarte mică, s-au născut în Spania sau fac parte din familii mixte.

Toate cercetările arată că vârsta la care are loc migrația copiilor, durata șederii lor și proiectele familiei pentru viitor determină gradul de integrare în societatea gazdă, percepția asupra identității culturale și dorința de a cunoaște sau de a reveni în viitor în țara de origine.

Ipoteza de la care am plecat în cercetare s-a construit în jurul ideii că în cazul copiilor imigranților români din Spania, născuți în țara gazdă sau care au emigrat la vârste timpurii, se manifestă o relaționare mai redusă cu elementele specifice țării de origine; peste caracterul identitar cultural dobândit în familie se suprapun puternice elemente ale culturii de împrumut, iar în acest context, consecința pe termen lung fiind pierderea identității culturale românești și scăderea intensității dorinței de revenire în țara de origine.

Apartenența la identitatea culturală a țării de origine reprezintă o dimensiune cheie în studiul imigranților. Distanța față de identitatea culturală de origine a imigranților se va mări pe măsură ce scade intensitatea contactelor cu țara de origine, pe măsură ce trece timpul petrecut în țara gazdă și o dată cu integrarea socială în statul gazdă. Studiile arată că identitatea culturală în rândul copiilor de imigranți, generația a doua, suportă mai multe transformări, mergând până la a fi asimilați total de către cultura dominantă, iar o dată cu trecerea timpului aproape că nu vor mai exista diferențe între ei și copiii nativi. Felul în care copiii imigranților români înțeleg propria identitate, o construiesc dialogic și o manifestă constituie tot atâtea aspecte importante ale cercetării. Se consideră ei români sau nu?; mai au legături cu țara de origine a lor sau a familiei lor?; vor dori să cunoască țara de origine, limba și cultura sau să revină vreodată? Acestea sunt întrebări contextuale la care se vor afla răspunsurile pe cele mai importante dimensiuni vizate în cercetare.

Conform datelor statistice afișate de către Ministerul Educației din Spania pentru anul școlar 2011-2012 au fost școlarizați 97.587 elevi de origine română, în anul 2012-2013 aceștia au fost în număr de 98.908, în anul școlar 2013-2014 însumau un total de 98.590, iar în anul școlar 2014-2015 se înregistrau 99.400 de elevi de origine română imigranți în sistemul preuniversitar spaniol, ceea ce înseamnă 13,95% din totalul elevilor străini.

Cercetarea realizată a surprins profilul identitar al generației a doua de imigranți români din Spania în contextul procesului transnaționalității așa cum a fost explicat anterior. Au fost aplicate în total 964 de chestionare, pe două grupuri de respondenți formate din 602 elevi români și 362 de părinți români, imigranți din Spania, din 6 comunități autonome (Madrid, Catalunya, Asturias, La Rioja, Valencia și Murcia).

Cercetarea a urmărit mai multe dimensiuni la ambele grupuri investigate, după cum urmează: *dimensiunea lingvistică, dimensiunea transnațională, dorința de revenire în țara de origine, orientarea identitară, dimensiunea identității culturale, educația și dimensiunea interculturală.*

Datele colectate din teren arată că 52% dintre elevii români participanți la cercetare s-au născut în România, iar 41,4% s-au născut în Spania. Se remarcă delimitarea generației a doua de imigranți, adică acești copii care au emigrat la vârste foarte mici sau care s-au născut în țara gazdă (fig. nr. 1).

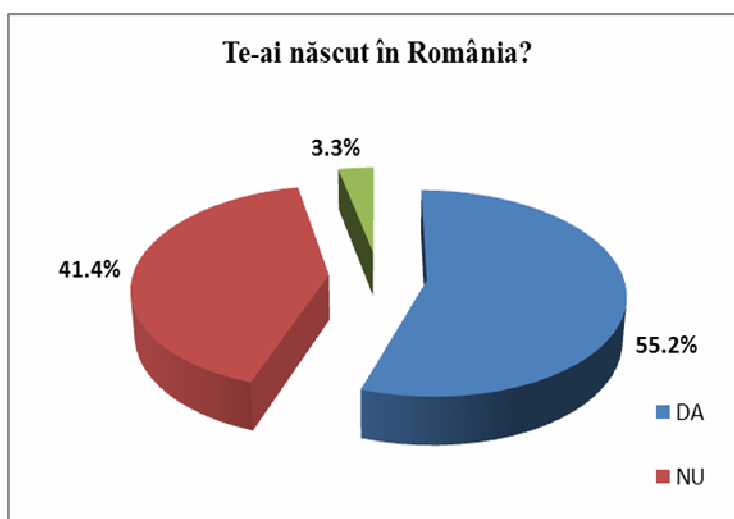

Fig. nr. 1. Locul nașterii

- Experiența emigrării în cazul copiilor români din Spania s-a produs între anii 2000 și 2015. Din diagramele de mai jos se observă valurile de migrație din anii 2004-2010 (78% au emigrat în perioada indicată). În perioada 2008-2009, când a început criza economică, se înregistrează o scădere a fluxului de emigrație românească către Spania, probabil și o remigrație în țara de origine. De la 13,8% în 2007, fluxul a scăzut la 5,8% în 2008, fiind cea mai mică rată din intervalul 2004-2010. Vârful maxim de migrație a fost atins în 2006, când 16,1% dintre copiii români chestionați au emigrat în Spania (fig. nr. 2).

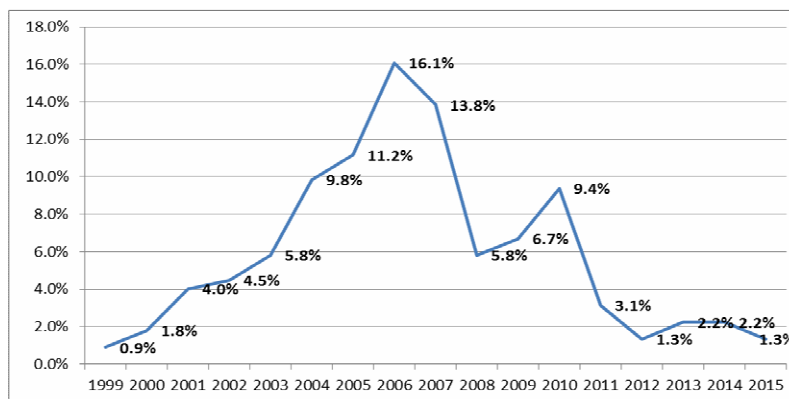

Fig. nr. 2. Fluxuri de migrație România – Spania în rândul copiilor români

Dimensiunea lingvistică

Limba este unul dintre cele mai puternice atribute identitare ale individului; ea conferă apartenență culturală, iar asimilarea și studierea ei se fac în mediul sociocultural de proximitate. Pentru elevii români, dar și pentru părinții lor, imigranți din Spania, contactul cu limba română se realizează prin intermediul programelor TV în limba română, lectura ocazională de cărți sau articole on line în limba română, dar și eventual prin participarea la cursurile extrașcolare de limba română.

Generația a doua de imigranți, copiii români născuți în Spania sau care au emigrat la vârste mici, au declarat în proporție de 40,6 % că știu să vorbească „foarte bine” în limba română, iar 11,1% „slab” și „foarte slab” (fig. nr. 3). În ceea ce privește cunoașterea limbii române la nivel de scriere, rezultatele sunt și mai scăzute, astfel, 19,3% au spus că știu să scrie „foarte bine” în limba română, iar 28,1% „foarte slab” și „slab” (fig. nr. 4). În mediul familial, limba română este utilizată la nivel de conversație în proporție de 82,8% de către părinți, iar 16,3% aleg să vorbească în limba spaniolă cu propriii copii (fig. nr. 5).

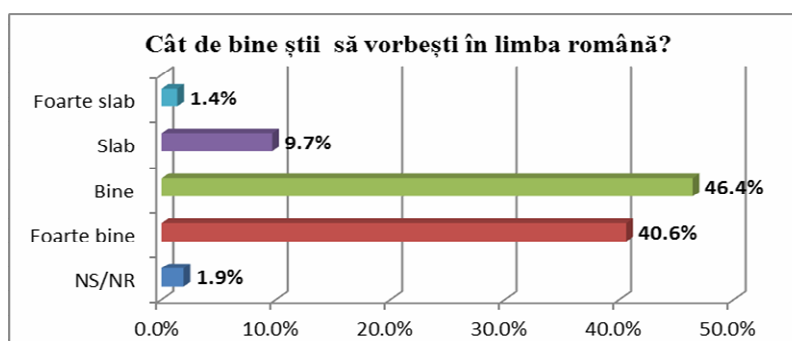

Fig. nr. 3

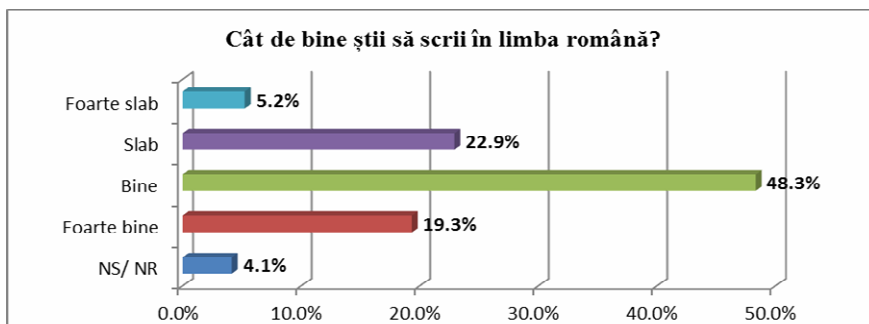

Fig.nr. 4

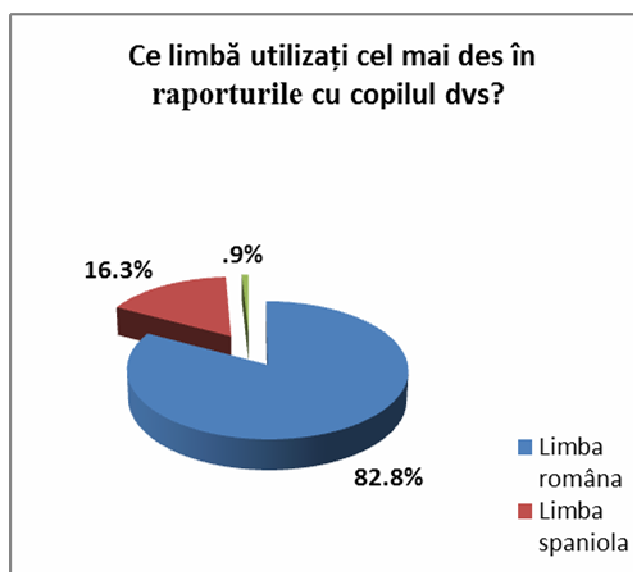

Fig. nr. 5

Datele de mai sus pot fi explicate și pornind de la faptul că într-un context de imigrare, limba familiei are rolul său enculturant, dar odată cu intrarea la școală în țara gazdă, elevul imigrant se va afla într-un spațiu de socializare diferit lingvistic. Astfel, copiii imigranților români vor reîncepe procesul de adaptare la noul context fizic, social și cultural, plecând de la practici educative școlare diferite și de la un mediu familial, aflat el însuși în negociere și adaptare.

Activitatea lingvistică ocupă în fiecare cultură primul loc de enculturație, iar sensurile culturale transmise prin limbă au o importanță majoră pentru socializarea individului. În cazul copiilor români născuți în Spania enculturația are loc direct în cultura și limba spaniolă. De obicei copiii migranților jonglează cu două *coduri lingvistice simultane*, rezultat al contactului timpuriu cu cea de-a doua limbă a țării gazdă. Totuși se întâmplă rar ca ambele limbi -româna și spaniola- să fie utilizate egal, deoarece în

realitate doar una dintre limbi este stăpânită mai bine decât cealaltă, iar aceasta este limba spaniolă. Astfel, limba română se utilizează ocazional în mediu familial sau pe timpul vacanțelor petrecute în România. În mediul școlar, chiar dacă au colegi care aparțin aceluiași grup cultural și etnic, copiii imigranți români optează pentru limba spaniolă în situațiile de comunicare între ei.

Limba utilizată și cunoscută este unul dintre elementele culturale cheie ale identității unei persoane. Dorința părinților pentru copiii lor de a cunoaște limba română se asociază semnificativ cu proiectul revenirii în România. Astfel, cu cât părinții sunt mai înclinați să revină în România, cu atât își doresc în măsură mai mare pentru copiii lor să cunoască limba română.

Dimensiunea transnațională, dorința de revenire în țara de origine, orientarea identitară

Elevii imigranți români din Spania își doresc foarte puțin să revină sau să vină (în cazul celor născuți în Spania) în România. Generația a doua de imigranți dorește să locuiască în Spania, în proporție de 59,9%, și doar 28,8% au spus că „și-ar dori să locuiască în România”, iar 11,3% „ar dori să locuiască în altă țară” (fig. nr. 6). Acest indicator este specific imigranților cu orientare identitară spre țara gazdă. Nici măcar revenirea pe termen scurt, doar pe perioada studiilor universitare, nu-i atrage pe aceștia. Aproape jumătate dintre respondenți, 47% „nu-și doresc deloc”, „foarte puțin” sau „puțin” să studieze în România, și doar 33,4% își „doresc foarte mult” și „mult” să studieze la un moment dat în țara de origine (fig. nr. 7).

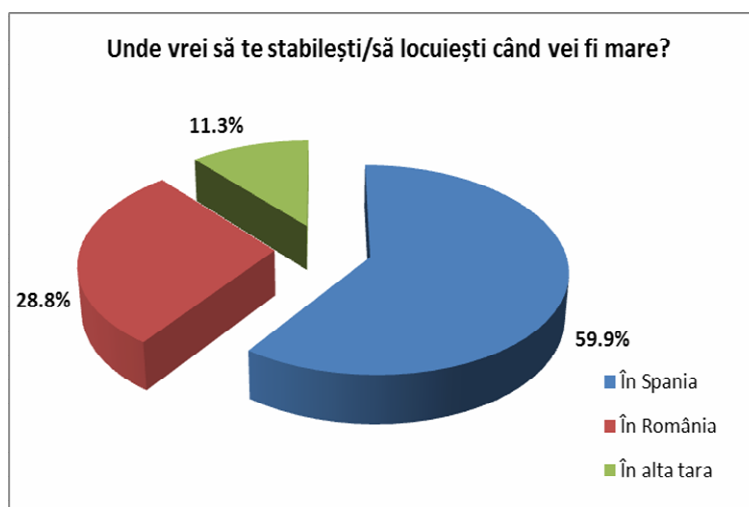

Fig. nr. 6

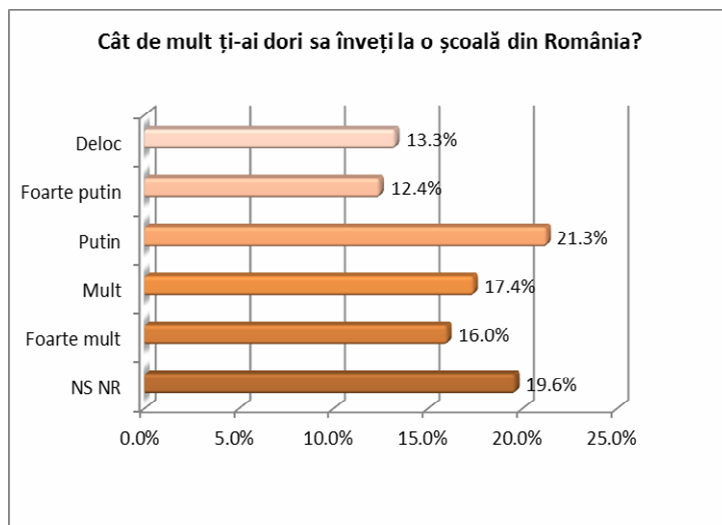

Fig. nr. 7

Vizitele în țara de origine arată tipul de transnaționalism și de orientare identitară a familiei către locul de origine. Respondenții elevi au declarat în proporție de 50% că vin „o dată pe an” în România (fig. nr. 8). Faptul că unii dintre copiii imigranți români s-au născut în România se corelează cu o frecvență mai mare a vizitelor făcute în România, dar copiii născuți în România vizitează țara de origine la fel de des ca cei născuți în afara României. Este normal să fie așa, deoarece decizia de a vizita țara o iau părinții, adulții.

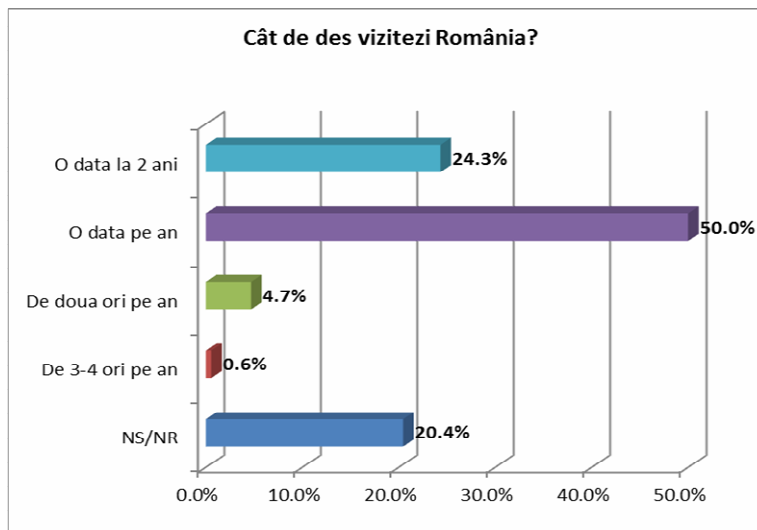

Fig. nr. 8

În schimb, respondenții adulți au declarat în proporție de 73,8% ca își doresc să revină în România, dar 57,7 % au spus că nu știu când se va întâmpla revenirea, ceea ce semnifică o atitudine identitară ambivalentă. Se știe că prelungirea șederii în țara gazdă duce la dezrădăcinare, iar în final la migrația definitivă. Dintre aceștia doar 50,8% și-ar dori să revină cu familia în România. Principalele motive invocate de respondenții adulți care nu-și doresc să revină în România sunt legate de un viitor mai bun al copiilor în țara gazdă și lipsa oportunităților economice din țara de origine.

Remitențele trimise acasă sunt un indicator al transnaționalismului și a orientării ambivalente a imigranților români din Spania. Rezultatele cercetării a surprins această dimensiune a transnaționalismului prin faptul că 27,4% dintre respondenții adulți trimit bani în România cu o periodicitate lunară și trimestrială, 24,9% trimit de două ori pe an sau o dată pe an, iar 27,3% au declarat că nu trimit niciodată bani în țara de origine. Este posibil că periodicitatea și volumul de remitențe transmise în țara de origine să se reducă odată cu trecerea timpului petrecut de către românii imigranți în societatea primitoare.

Dimensiunea identității culturale, educația

Faptul că aproximativ 47,8% dintre elevii români din Spania declară că „se simt mai degrabă români”, iar 31,8% „mai degrabă spanioli” (fig. nr. 9), arată că sentimentul apartenenței imigranților la societatea de origine nu are nimic static, și, dacă ea poate fi diferită la fiecare individ, se schimbă de asemenea de-a lungul generațiilor. Între aceștia, o proporție importantă o au acei copii care s-au născut în Spania din părinți imigranți români sau din familii mixte. Copiii născuți în România se simt mai degrabă români decât spanioli, comparativ cu cei născuți în Spania. Dar, în ciuda acestui lucru, totuși înclină în mai mică măsură să revină în România cum am văzut anterior. Deci, nu doar identitatea asumată de român îi face mai dispuși să revină în România, ci și o anume imagine pe care o dezvoltă privind o țară, modul în care și-ar putea dezvolta cariera etc.

În cazul copiilor de imigranți, există un *risc de culturalism* [Iñaki García Borrego, 2003, p. 80] atunci când se vorbește de existența unui conflict datorită tensiunilor dintre așa numita „cultura de origine” întipărită în familie și cultura majoritară din țara primitoare (identificată cu școala ca instituție delegată de a se ocupa cu integrarea și socializarea lor). „Cultura de origine” este de multe ori privită ca fiind principalul obstacol în calea „integrării sociale” a populațiilor de migranți, ca un balast pe care îl poartă pasiv până când reușesc să se elibereze de el. De obicei, copiii imigranților sunt mai afectați de aceste aspecte și vor face tot posibilul să se asemene cu ceilalți copii nativi, chiar dacă aceasta înseamnă ca vor manifesta diferite identități în funcție de context.

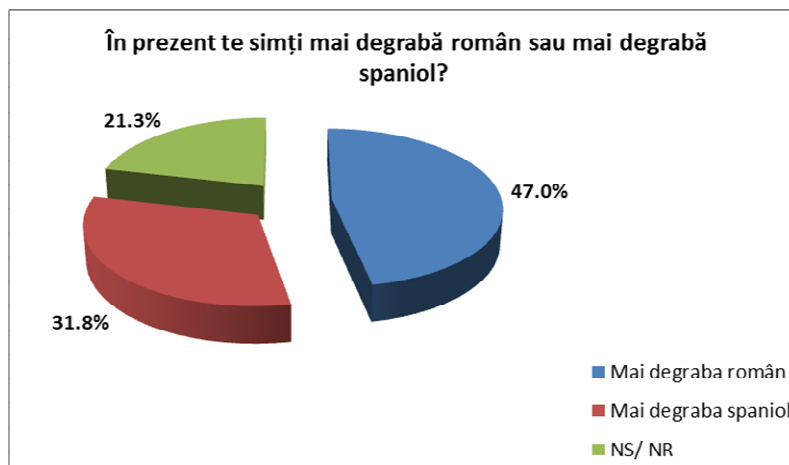

Fig. nr. 9

În ceea ce privește sentimentul identității culturale resimțit de către adulții imigranți, aceștia în proporție de 81,2% declară că „se simt români”. Părinții care „se simt mai degrabă români” decât „spanioli” au tendința de a avea copii care gândesc la fel identitatea proprie. La începutul perioadei de ședere a imigranților, în țara gazdă, există o preocupare sinceră pentru menținerea identității românești, dar pe măsura trecerii timpului această optică a imigranților se modifică, mai ales dacă nu au în vedere o posibilă reîntoarcere a lor sau a copiilor lor în România.

Școala spaniolă este privită ca o instituție primitoare pentru majoritatea elevilor imigranți români, lucru dovedit de procentul foarte mare de elevi - 80,4% - care se declară „foarte mulțumiți” și „mulțumiți” de profesorii spanioli (fig. nr. 10). Acest lucru arată, pe de o parte, o foarte bună integrare în societatea dominantă, iar, pe de altă parte, eficiența măsurilor de integrare educațională spaniole.

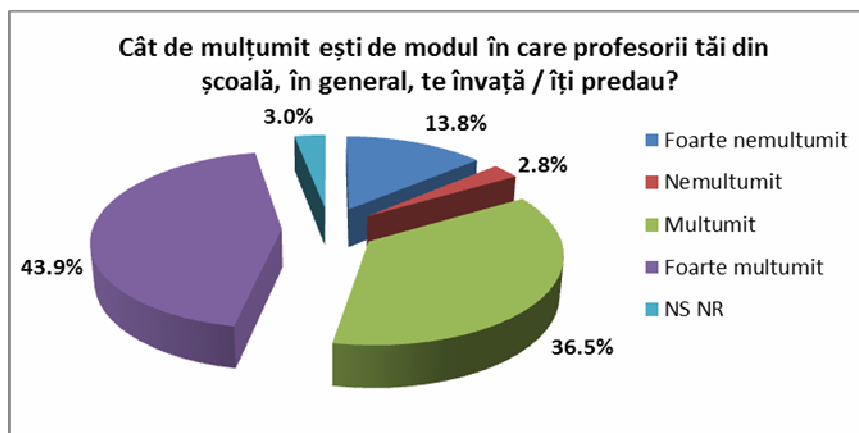

Fig. nr. 10

Respondenții elevi în proporție de 75,7% au declarat că nu se simt marginalizați sau nedreptățiți în școlile din Spania (fig. nr. 11). Acest lucru arată eficiența dispozițiilor celor mai răspândite în sistemul educațional spaniol care promovează diversitatea culturală și integrarea copiilor imigranți. De obicei, stereotipurile și marginalizarea constituie două pericole majore în calea integrării, care pot provoca eșecuri școlare în rândul copiilor proveniți din familiile de migranți. Dar, în cazul copiilor imigranților români din Spania acest aspect nu se demonstrează.

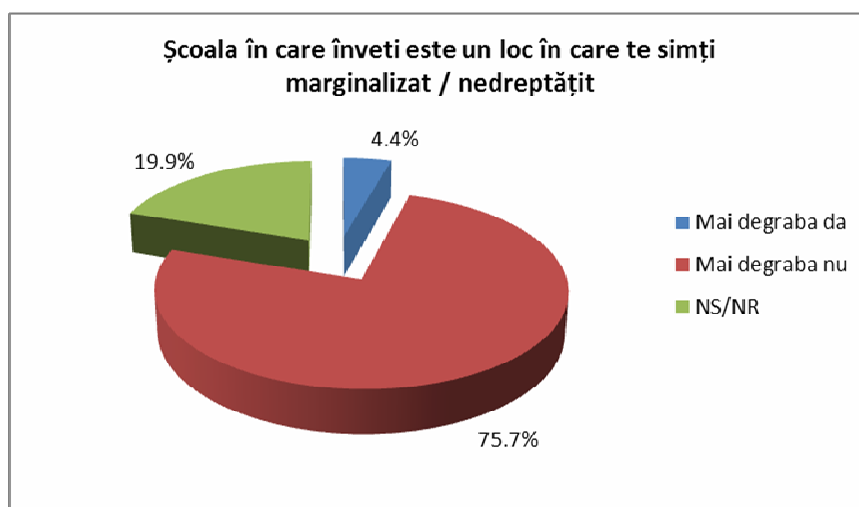

Fig. nr. 11

În ceea ce privește succesul educațional, 84,4% dintre ei declară că au rezultate „bune” și „foarte bune” la școală. Rezultatele din cercetarea pilot au arătat că 51,2% au medii școlare între 8 și 10, iar 25,1% au medii în jur de 7. Generația a doua de imigranți înregistrează o mai bună performanță, deoarece ei s-au născut în Spania și, prin urmare, nu necesită o perioadă de asimilare și de adaptare la noul mediu, nu sunt înscriși mai târziu în sistemul școlar și au avut la dispoziție ani mai mulți să învețe limba țării gazdă. În general, integrarea copiilor este dependentă de politica țării de destinație. Astfel cu cât politicile de încurajare a diversității culturale sunt mai promovate și mai aplicate, cu atât se favorizează multiculturalismul și interculturalitatea, cu atât crește gradul de integrare și de înrădăcinare în societatea primitoare.

Părinții elevilor români sunt „mulțumiți” de sistemul școlar spaniol în general, iar 94,4% consideră ca propriii copii se simt „fericiți” în Spania (fig. nr. 12). Ei sunt mulțumiți de performanțele școlare ale copiilor lor și le urmăresc frecvent activitatea școlară. Se pare că „politica statului spaniol privind educația a favorizat fenomenul imigrației”, așa cum declară Rahona López și Morales Sequera [2013] în lucrarea intitulată *“Educación e inmigración en España: desafíos y oportunidades”*.

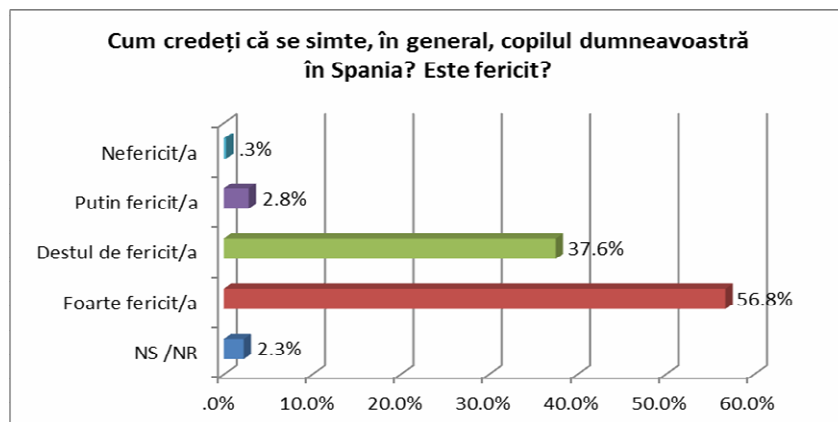

Fig. nr. 12

Părinții generației a doua de imigranți români din Spania își doresc pentru propriii copii să urmeze studii superioare în proporție de 53,3% în Spania sau în altă țară. Pentru aceștia, a avea studii superioare în străinătate prezintă o garantare a calității formării universitare, un status social superior și șansele pentru ocuparea unui loc de muncă mai bine plătit.

Dimensiunea interculturală

Diversitatea culturală este o caracteristică a societăților europene, unde existența diferitelor grupuri culturale în cadrul aceleiași entități statale necesită instituirea dialogului intercultural.

Migrația și educația interculturală sunt două concepte care prezintă la ora actuală un interes deosebit în cercetarea academică, dar și la nivelul politicilor publice de integrare educațională a imigranților, în special datorită prezenței copiilor imigranților în școlile țărilor gazdă.

Copiii imigranți sosesc la școală în noua țară gazdă cu limbile și culturile lor de origine, cu propriile repere culturale. Contactele stabilite între grupurile culturale diferite favorizează anumite tipuri de legături în interiorul școlii, dar și între familii și instituțiile școlare. Relațiile între culturi au la bază reprezentările sociale și sociocognitive ale copiilor, părinților și profesorilor privind locul fiecăruia în școală și societate.

Atât elevii de origine română, cât și părinții acestora, au un comportament intercultural bazat pe toleranță, pe o bună comunicare și participare interculturală, pe recunoașterea culturală și acceptarea diferențelor culturale. Toate acestea demonstrează o integrare deplină în cultura dominantă, dar fără ca acest aspect să afecteze propria identitate culturală de origine, cel puțin la nivelul primei generații de imigranți.

Există diferențe la nivelul competențelor interculturale între grupul de elevi și cel al părinților, în sensul că procentele sunt ușor mai ridicate la părinți. Adulții români imigranți (grupul de părinți) sunt maturi și înțeleg rațional procesul de adaptare la noul context cultural, social și politic, iar faptul că identitatea lor este deja formată în

țara de origine explică și sentimentul apartenenței culturale românești, mult mai profund decât în cazul generației a doua de imigranți.

Apartenența la o colectivitate culturală are la bază trăsături culturale. Apartenențele sunt plurale, dinamice, vizibile și permit conștientizarea de către fiecare individ sau grup a existenței altor apartenențe diferite de ale sale, precum și cunoașterea și deschiderea înspre ele și schimbul reciproc. Identificarea printr-o astfel de apartenență descrie o situație de interculturalitate, în care întâlnirea atât a diferenței, cât și a similarității reprezintă un punct cheie în procesul de identificare. În acest context se poate produce fie o întărire a sentimentului de apartenență „care există deja” sau o dezvoltare puternică a unui sentiment referitor la o „nouă” apartenență [Blanchet, Francard, 2005:52], așa cum este cazul generației a doua de imigranți.

Procentajele ușor mai scăzute înregistrate în cazul copiilor, referitoare la competențele interculturale, demonstrează că imigrația influențează mult mai mult identitățile lor, care vor trece printr-un proces îndelungat de re-adaptare culturală la noul spațiu. Ei vor adopta strategii de *re-construcție* și *re-articulare* identitară la noul context social, cultural, economic și politic, iar aceste modificări vor fi mai profunde la ei decât la părinții lor.

Principalele trăsături ale generației a doua de imigranți din Spania – rezultatele finale ale cercetării

Caracteristici demografice

1. În Spania locuiesc astăzi 99.400 elevi de origine română, cu vârste de la 3 la 18 ani, însemnând 13,95% din totalul elevilor străini școlarizați în sistemul educațional spaniol.
2. 52% dintre elevii români participanți la cercetare s-au născut în România și au emigrat odată cu familiile lor la diferite vârste.
3. 41,4% s-au născut în Spania, practic aceștia constituie generația a doua de imigranți.
4. 70% provin din părinți cu școală profesională și liceu, iar 9,9% din părinți cu studii superioare.
5. 98% provin din familii cu ambii părinți români și doar 2% din familii mixte.

Dimensiunea lingvistică

6. Mai puțin de jumătate dintre ei au cunoștințe limitate de limba română.
7. În mediul familial jumătate din ei vorbesc limba spaniolă, iar cu prietenii și colegii de școală chiar dacă sunt printre ei și români vorbesc tot în limba spaniolă.
8. Copiii născuți în Spania sunt mai interesați să citească cărți în limba română decât cei născuți în România.
9. Dorința părinților pentru copiii lor de a cunoaște limba română se asociază semnificativ cu proiectul revenirii în România.
10. Elevii care se simt mai degrabă români cunosc și mai bine limba română.

Identitatea asumată

11. 31,8% dintre elevii români din Spania declară că se simt mai degrabă spanioli, iar 47% se simt români.

12. Elevii români născuți în România se simt mai degrabă români decât spanioli, comparativ cu cei născuți în Spania.

13. 84% dintre elevii români declară că ceilalți colegi au o părere „foarte bună” și „bună” despre faptul că ei sunt români.

14. Părinții care se simt mai degrabă români decât spanioli au tendința de a avea copii care gândesc la fel identitatea proprie.

Educație

15. 63,3% dintre elevii români nu au mers la gradiniță sau școală în România.

16. Majoritatea sunt școlarizați în sistemul educațional public spaniol.

17. Rezultatele școlare sunt bune, neexistând diferențe majore față de ceilalți elevi din școlile publice.

18. 80% dintre elevi sunt mulțumiți de școala din Spania, nu se simt discriminați sau marginalizați.

Proiecte de revenire

19. Mai mult de jumătate dintre ei nu-și doresc să învețe la școală în România.

20. 60% își doresc să locuiască la maturitate în Spania, și doar 28,8% ar dori să locuiască în România.

21. Copiii români născuți în Spania sunt mai înclinați să revină în România la maturitate comparativ cu cei născuți în România.

22. 50% vin o dată pe an în România în vacanță cu părinții.

23. 40% dintre părinți nu-și doresc ca propriii copii să revină în România, deoarece consideră ca viitorul lor este în Spania.

24. 94,4% dintre părinți consideră ca propriii copii se simt „foarte fericiți” și „destul de fericiți” în Spania.

25. Părinții care doresc să revină la un moment dat în România declară că și-ar dori în același timp să aibă copilul la o facultate din România (39,2%).

26. Părinții care doresc să revină la un moment dat în România declară că și-ar dori în același timp să aibă copiii stabiliți în România.

27. Intenția de revenire în țara de origine indică fie eșecul, fie împlinirea obiectivelor asumate prin strategia care a stat la baza emigrării.

28. Imigranții români care sunt înclinați să revină în țara de origine sunt fie nemulțumiți de consecințele pe care migrația le-a avut asupra familiei lor și de nivelul veniturilor lor realizate în Spania, fie percep o evoluție mai bună a societății românești, au acumulat suficient capital economic și se identifică puternic cu locul de origine.

29. Imigranții decși să nu se mai întoarcă în România sunt detașați de țara de origine și manifestă simptomul de zădărnici, la fel și copiii lor.

30. Români care au trăit experiența emigrării, chiar dacă nu au de gând să revină în țară, ei își leagă viitorul de locurile de origine prin trimiterea de remitențe,

cumpărări de terenuri, cumpărare sau construire de case, participarea la procesele electivă din țara de origine, etc.

BIBLIOGRAPHY

- Abou, S., 1981. *L'identité culturelle*, Paris, Anthopros.
- Anghel, R.G., Horvath, I. (coord.), 2002. *Sociologia migrației. Studii de caz românești*, Ed. Polirom, Iași.
- Basch, L., Schiller, N.G., Blanc, C.S., 1994. *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicament, and Deterritorialized Nation-States*, Routledge, London.
- Bauböck, R., Faist, T., 2010. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, IMISCOE Research, Amsterdam University Press 2010, p.9-22.
- Beheydt, L., Demeulenaere, I., 2005. „Bilingvism” in Ferreol, G. și Jucqois, G.,(cood) *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Ed. Polirom, Iași, pp.86-91.
- Bîrzea C., 2005. *Cetățenia Europeană*, Ed. Politeia -SNSPA, București.
- Blanchet, P., Francard, M., 2005. „Apartenență” în Ferreol, G. și Jucqois, G.,(cood) *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Ed. Polirom, Iași, pp. 43-55.
- Bombelli, G., 2015. “Towards a new lexicon and a conceptual grammar to understand the Multicultural Issues”, in La Barbera, M.C. (cood) *Identity and Migration in Europe: Multidisciplinary Perspectives*, Springer Internațional Publishing Switzerland, pp.15-26.
- Camilleri, C., 1990. “Identite et gestion de la disparite culturelle: essai d'une typologie”, in *Strategies identitaires*, Paris, P.U.F.
- Dasen, P.R.; Perregaux, C., Rey, M., 1999. *Educația interculturală: experiențe, politici, strategii*, Ed. Polirom, Iași.
- Francard, M., Blanchet, P., 2005. „Identități culturale” in Ferreol, G. și Jucqois, G., (cood) *Dicționarul alterității și al relațiilor interculturale*, Ed. Polirom, Iași, pp. 328-339.
- García Borrego, I., 2003. “Los hijos de inmigrantes como tema sociológico: La cuestión de “la segunda generación””, în *Revista andaluza de ciencias sociales*, nr. 3. (pp. 27-46).
- Georgiu, G., 2010. *Comunicarea interculturală*, Ed. Comunicare.ro, București SNSPA.
- La Barbera, M.C. (ed.), 2015. *Identity and Migration in Europe: Multidisciplinary Perspectives*, Springer Internațional Publishing Switzerland, pp.1-15.
- Levitt, P.; Schiller, N.G., 2004. *Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society*, International Migration Review, Volume 38, Issue 3, pp. 1002–1039.
- Mannheim, K., 1990. *Le problème des générations*. Paris: Nathan.
- Nedelcu, A., 2008. *Fundamentele educației interculturale: diversitate, minorități, echitate*, Ed. Polirom, Iași.
- Pries, L., 2003. “The approach of transnational social spaces: responding to new configuration of the social and the spatial”, in Pries L. (2001), *New transnational social spaces. International migration and transnational companies in the early twenty-first century*, New York, Routledge.
- Pries, L., 2008. “Transnational Societal Spaces: Which Units of Analysis, Reference, and Measurement?”, in Pries L. (cood) *Rethinking Transnationalism. The Meso-link of organisations*, London, Routledge.
- Rahona López, M., Morales Sequera, S., 2013. *Educación e inmigración en España: desafíos y oportunidades*, Organización de Estados Iberoamericanos para la Educación, la Ciencia y la Cultura (OEI), Madrid.

- Sandu, D., 2006. Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor: 2002-2006, București, FSD.
- Sandu, D., 2009. *Comunități românești în Spania*. FSR.
- Sandu, D., 2010. *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, Ed. Polirom, Iasi.
- Schutz, A., 1971. *On Phenomenology and Social Relations: Selected Writings (Heritage of Society)*, University of Chicago Press.
- Valtolina, G.G., 2013. "Improving Children's Rights in Migration Across Europe" în *Migrant Children in Europe*, G.G. Valtolina (Ed.) IOS Press, pp. 1-15.
- Vertovec, S., 2004. *Trends and Impacts of Migrant Transnationalism* Centre on Migration, Policy and Society Working Paper No. 3, University of Oxford.
- Vertovec, S., 2009. *Transnationalism*, KEY IDEAS Series. Routledge/Taylor & Francis Group, London and New York.
- Vertovec, S., 2001. "Transnationalism and identity" în *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 27, No. 4, pp. 573- 582.
- Viola, F., 2015. "Negociation of identities and negotiation of values in multicultural societies", in La Barbera M.C. (ed), *Identity and Migration in Europe: Multidisciplinary Perspectives*, Springer Internațional Publishing Switzerland, pp. 27-34.